

לאחר־הן אין טעונית כלל אלא מסברא²⁶, וקרא אסמכתא בעלמא²⁷.

כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה מעל. ירושלמי²⁸, כתיב²⁹ לי"י הארץ ומלוואה, הנהנה כלום מן העולם מעל עד שיתירו לו כל המצות. רבי חזקיה ר' ירמיה ר' אבין בשם ריש לקיש, אמרת³⁰ לי"י אדני אתה טובתי כל עליך, אם אכלת וברכת כביכול משלך אכלת.

[לו, א] הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו. פי' ואע"ג דבאפי נפשיה אזוקי מזיק, כיון דע"י אניגרון מעלי לרפואה ומעלי לאכילה משתני לעלויא קרינן ב"י. ומ"מ לענין ברכה כי שתי ליה בשבת על ידי אניגרון מברך עליה בורא פרי העץ דהא עיקרו שמן, אבל אי שתי ליה בחול ע"י אניגרון לא מברך עליה כלל משום דהוה ליה אניגרון עיקר ושמן טפלה לו ואינו מברך על השמן אלא על האניגרון שהוא עיקר. ואי שתי ליה באפי נפשי' לא מברך עליה כלל משום דאזוקי מזיק³¹ כן כתב רב האי גאון ז"ל³².

ונראה דלאו דוקא בשבת ובחול דאין הברכות משתנות בשנוי העתים, אבל כל ששותהו ע"י אניגרון ומתכוין בו לרפואה בין בחול בין בשבת מברך עליו בורא פרי העץ דהוי לי' שמן עיקר, וכל שאין מתכוין לרפואה אלא לאכילה הוי לי' אניגרון עיקר בין בחול בין

בשבת ואינו מברך אלא על האניגרון³³. ומה שחלק הגאון ז"ל בין שבת לחול נראה לי שדעת הגאון ז"ל שאע"פ שחושש בגרונו, אם הוא שותה את השמן ע"י אניגרון לא מוכחא מילתא דמשום חושש בגרונו שותהו, ואדרבה מוכחא איפכא דא"כ למה לי אניגרון יערער את השמן לבדו דהא אפשר והוא עדיף לי' טפי. אבל בשבת כיון דחושש בגרונו אפילו בסתם דעתו על השמן, אלא שאי אפשר לו בערעורו לבדו, ומ"מ אפילו בחול אם מתכוין ממש לרפואה מברך עליו דהוא עיקר. והיינו דאוקימנא בחושש בגרונו דאלמא לא משכחת לה לעולם דמברך עליה בורא פרי העץ אלא בחושש בגרונו, הא בנותן לתוך אניגרון שלא מחמת רפואה לא מברך על השמן אלא על האניגרון. והא דמיייתי ברייתא דחושש בגרונו בשבת, לאו למימרא דדוקא בשבת מברך על השמן, אלא מלחא בעלמא דקאמר ולומר דפעמים שהשמן הניתן לתוך אניגרון עיקר וכדקתני בברייתא החושש בגרונו נותן שמן לתוך אניגרון ובולע.

קימחא דחטי רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ורב נחמן אמר שהכל נהיה בדברו. פי' קמחא דקליות של חטים הא שאר קמחים לא שאינו בר אכילה³⁴. וקיי"ל כרב יהודה מדקאמר ליה רבא לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה דשמואל ור' יוחנן קיימי כותיה.

שאפילו נתן מעט שמן מכפי הרגילות לתת באניגרון. אבל אם אינו חושש בגרונו אפילו אם נתן שמן הרבה הוה ליה אניגרון עיקר. והב"י שם הביא דברי רבינו וכתב שמתוך דבריו נתיישב מדוע כשאינו שותה לרפואה אינו מברך בורא פרי העץ. והדרכי משה שם הקשה מדוע כתב הב"י כן בשם רבינו הרי זו דעת הבה"ג. ועיין בפרישה ובפמ"ג במשב"ז שם סק"ב שביארו דברי הב"י. ודעת הרא"ה, הריטב"א והמאירי דמברך עליו בורא פרי העץ דווקא כששותהו לרפואה והשמן מרובה מהאניגרון. הטור הביא דעת ה"ר יוסף שאף אם אינו חושש בגרונו, אם נתן בו שמן הרבה מברך עליו בורא פרי העץ וכתב בביתור הגר"א שם שכן הוא דעת רש"י בד"ה החושש, אבל הפמ"ג במשב"ז שם כתב שאפשר שמש"כ רש"י שמן הרבה הוא להשמיע שבשבת מותר אף שהשמן הרבה. ³⁴ כ"כ גם התוס' בד"ה קמחא ובתרי"י בשם רבינו יצחק הזקן והרא"ש בסי' ב. והריטב"א כתב שנחלקו בכל הקמחים.

26 עיין פנ"י שהקשה הרי בכל מקום מידי דאתי מסברא הוי דאורייתא, ועיין בזה בצ"ח. ועיין במנחת שלמה ח"א סי' יח אות ח שביאר גדר חיוב ברכות הנהנית. 27 כ"כ גם התוס' בד"ה אלא. 28 בפרקין הלכה א. 29 תהלים כד, א. 30 תהלים טז, ב. 31 כ"מ ברש"י לעיל לה, ב ד"ה אזוקי וכ"כ המאירי והטור בסי' רב וכ"פ השו"ע שם סעיף ד. ודעת הרמב"ם בפרק ח מהלכות ברכות הלכה ב דמברך עליו שהכל. ועיין בב"ח סי' רב ובראש יוסף כאן מש"כ לכאור את שיטת הרמב"ם. 32 הו"ד גם בפירוש הרשב"ץ ובמאירי בשם גאוני הראשונים. וכתב על זה המאירי שאין אלו דברי טעם. 33 דעת רבינו כשיטת הבה"ג ומהר"ם מרוטנבורג, הו"ד בטור סי' רב והרמב"ם בפרק ח מהלכות ברכות הלכה ב (עיין בב"י ובב"ח שם אין משמע כן ברמב"ם) דכל שעושה לרפואה מברך עליו בורא פרי העץ אפילו שהשמן מועט. עיין מג"א שם סק"ט ובשער הציון שם אות לג שיש דעות בפוסקים

כעין דייסא ודכותי שמברכין עליו בתחלה בורא מיני מזונות, הא על מי שמברכין עליו בורא פרי האדמה אין מברכין עליו בסופו אלא בורא נפשות, שלא מצינו שתקנו בכ"מ מעין ג' על האדמה ועל פרי האדמה. דלקמן בפרקין⁴⁴ אמרי' ברכה אחת מעין ג' מאי הוא מחמשת המינין על המחיה ועל הכלכלה ושאינו מין דגן על העץ ועל פרי העץ אבל על האדמה ועל פרי האדמה לא קאמר. והא דאמרי' לקמן כל שהוא מין דגן ולא אפאו פת ברכה אחת מעין ג', ה"ק דבשלינהו ועבדינהו כעין דייסא, אבל כוסס את החטה או את הקמח שאינו מברך עליו בתחלתו אלא בורא פרי האדמה בסופו בורא נפשות. ותדע לך דההיא ודאי בדבשלינהו מיירי ולא בכוסס חי דהא קתני בהדיא רבן גמליאל אומר ג' ברכות, ואלו בכוסס את החטה אסיקנא לקמן דאפילו לרבן גמליאל אינו מברך עליו ג' ברכות, וטעמא דמלתא משום דלא הוי אכילה חשובה כל כך ואפילו קלי. ועוד ראייה מדתנן⁴⁵ הכוסס את החטה מברך עליו בורא פרי האדמה טחנה אפאה בשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו המוציא ולבסוף ג' ברכות אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין ג', אלמא מדלא קתני הכי בכוסס ש"מ דוקא בשאפאה ובשלה ושאיין הפרוסות קיימות, הא בכוסס לבסוף אינו מברך ולא כלום⁴⁶. ועוד דל"ל לאשמועינן בשאפאה ובשלה ואין הפרוסות קיימות דמברך עליו לבסוף מעין ג', הא אפילו בכוסס חי מברך עליו כן וכ"ש בשבשלה. אלא דאיכא לדחויי בהא דדילמא הכא איצטריך לאשמועינן

והא דדחה רב נחמן ואמר דשאני קימחא דאית לי' עלוי' אחרינא בפת, דיחויא היא ופשטה כר"י אזלא הילכך קיי"ל כוותיה וכ"פ הראב"ד ז"ל. ומיהו רבינו האי גאון ז"ל³⁵ פסק משמא דכולהו רבוותא כרב נחמן משום דלאו דרכייהו דאינשי למיכל קמחא. ומשמע דאינהו מפרשי ליה בקמחא דחטי ממש בדלא חרכן, ובודאי דההיא לא שייכי אינשי למיכל והלכך בההיא מסתבר טעמא דרב נחמן, אבל בשל קליות מסתבר טפי טעמיה דרב יהודה. ואפשר נמי דסוגין מכרעא דלאו בקמחא דקליות מיירי אלא בקמחא דעלמא כדברי הגאונים ז"ל. מדקאמר רב נחמן הכא איכא עלויא אחרינא בפת, ואי בדקלי לא שכיח למעבד מיניה פת ולית לי' עלויא אחרינא³⁶. ומכל מקום כולהו פסקי משמע דמיכווני לחדא דאי של קלי בורא פרי האדמה כרב יהודה³⁷, דאי בקמחא דעלמא שהכל כרב נחמן, אבל בדשערי אפילו של קלי שהכל³⁸, דהואיל וקשי לקוקני לא שכיח למיכליה.

ובברכות שלאחריהם בין דשערי בין דחטי איכא למימר דמברך מעין שלש, דכיון דאלו אפו לי' מברך שלש כי לא אפו ליה מברך מעין שלש. וכדמשמע לכאורה מפלוגתייהו דרבן גמליאל וחכמים דמייתי לה לקמן³⁹ דקתני כל שהוא משבעת המינין ולא מין דגן או ממין דגן ולא אפאו פת⁴⁰ רבן גמליאל אומר ג' ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין ג'⁴¹, דאלמא כל שלא אפאו מברך עליו ברכה אחת מעין ג' ואפילו כוסס את החטה ואפי' אכיל קמחא בין דחטי בין דשערי⁴². ובתוס'⁴³ אמרו שאינו מברך מעין ג' אלא על שבעת המינין ולא מן דגן או מין דגן דעשאו

קלי. 38 משמע מדברי רבינו דגם על קמח שעורים דלא קלי מברכים שהכל. והמאירי כתב שאינו מברך עליו. וע"ע בצל"ח. 39 לו, א. 40 כגירסת כ"מ שם. ולפנינו: ולא עשאו פת. 41 כגירסת כ"מ שם. וכן הגיה שם הב"ח. ולפנינו: וחכ"א ברכה אחת. 42 דעת רבינו שאף על אכילת קמח ואפילו קמח שעורים מברך אחריו ברכה אחת מעין ג'. ועיין לקמן הערה 50. 43 לקמן לו, א בד"ה הכוסס. 44 מד, א. 45 צ"ל: דתניא. לקמן לו, א. 46 הכוונה

35 הו"ד גם בפירוש הרשב"ץ וכ"כ הרי"ף בשם רבוותא וכ"כ תר"י בשם הגאונים ובתוס' ר"י בשם ר"ח וה"ג. 36 כן משמע גם ברש"י בד"ה קמחא דחטי שכתב: קמח חטים כמות שהיא, ועיין בחדושי רעק"א ובראש יוסף שהקשו על דברי רבינו. 37 כ"פ תר"י אבל הרא"ש כתב דכיון דפלוגתא היא ראוי לברך עליו שהכל וכ"פ הטור בסי' רח והשו"ע שם סעיף ח. והרמב"ם בפרק ג מהלכות ברכות הלכה ב כתב שהאוכל קמח מברך לפניו שהכל ולא חילק בין קמח רגיל לקמח של